

Research Paper / Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi / Received 06.09.2021 Kabul Tarihi / Accepted 29.11.2021

Türkiye’de Değişen Sosyoekonomik Durum ve Politikanın Gıda Güvencesine Etkisi /
The Impact of The Changing Socioeconomic Situation and Policy on Food Security in
Turkey

Osman İnan

Doktora adayı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi PhD candidate, Tekirdağ Namık Kemal University
Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Graduate School of Natural and Applied Sciences,
Department of Agricultural Economics

osmaninan1985@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-7306-5516>

Abstract

Although the demand for food is increasing day by day, it is seen that a significant portion of the population cannot be fed adequately and in a balanced way. When the inequality in income distribution and low purchasing power are taken into account, the issue of fair food sharing should be reviewed. Concepts such as the right to food, food security, food sharing and the existence, accessibility, continuity, etc. mentioned together with these concepts. These issues have been widely discussed in recent years. Especially after the Covid-19 pandemic, the difficulties experienced in the food supply of the countries, the decisions of some countries to limit or stop the sale of food to other countries created difficulties in reaching food from time to time and increased food prices. The increase in the food expenditures of the citizens, especially the low-income group's difficulty in purchasing food, showed that successful and permanent solutions should be taken for food policies. The biggest obstacle to the idea of "Food is for everyone" is calculated as the economy. Policies for a permanent solution that reduce the economic costs of food and ensure that all segments have access to food should be established. In the long run, the focus should be on the solutions of the structural disorders brought about by the economic system that makes the problem permanent. In the short and medium term, social policies, agricultural policies and food policies that will bring people to safe food should be carried out together. In this research, the current development of food policies in Turkey has been evaluated, current agricultural supports have been mentioned, the food purchasing power of citizens has been examined, the factors that increase food prices have been explained and discussed, and solutions have been presented by examining the problems.

Keywords: Food policies, agricultural support, agricultural economy

Özet

Günümüzde gıdaya olan talebin giderek artmasıyla önemli oranda bir kesimin yeterli ve dengeli beslenemediği görülmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik ve satın alma gücündeki düşüklük ile gıdaya ulaşmada zorluklar yaşayan kesim hesap edildiğinde adil gıda paylaşımı konusu gözden geçirilmelidir. Gıda hakkı, gıda güvencesi, gıda paylaşımı gibi kavramlar ve bu kavramlarla beraber anılan mevcudiyet, erişilebilirlik, süreklilik vb. konular son yıllarda çokça tartışılmaktadır. Özellikle Covid-19 pandemisi sonrası ülkelerin gıda temininde yaşanan zorluklar, bazı ülkelerin diğer ülkelere gıda satışını sınırlandırma veya durdurma kararları zaman zaman gıdaya ulaşmada zorluklar oluşturmuş, gıda fiyatlarını arttırmıştır. Vatandaşların gıda harcamalarının artması, özellikle düşük gelirli kesimin gıda satın almakta zorlanması gıda politikaları için başarılı ve kalıcı çözümler alınması gerektiğini göstermiştir. ‘Gıda herkes içindir’ düşüncesi için en büyük engel ekonomi olarak hesap edilmektedir. Gıdanın ekonomik maliyetlerini düşüren, her kesimin gıdaya kavuşmasını sağlayan kalıcı bir çözüme yönelik politikalar oluşturulmalıdır. Uzun vadede sorunu kalıcı yapan ekonomik sistemin getirdiği yapısal bozuklukların çözümlerine odaklanılmalıdır. Kısa ve orta vadede ise kişileri güvenilir gıdaya ulaştıracak sosyal politikalar, tarım politikaları ve gıda politikaları birlikte yürütülmelidir. Bu araştırmada, Türkiye’deki gıda politikalarının mevcut gelişimi değerlendirilmiş, mevcut tarımsal desteklemelerden bahsedilmiş, vatandaşların gıda satın alma güçlerine ilişkin inceleme yapılmış, gıda fiyatlarını arttıran unsurlar açıklanarak tartışılmış ve sorunlar incelenerek çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: gıda politikaları, tarımsal destekleme, tarım ekonomisi

Giriş

Gıda, 11.6.2010 kabul tarihli, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununda ‘doğrudan insan tüketimine sunulmayan canlı hayvanlar, yem, hasat edilmemiş bitkiler, tedavi amaçlı kullanılan tıbbî ürünler, kozmetikler, tütün ve tütün mamulleri, narkotik veya psikotropik maddeler ile kalıntı ve bulaşanlar hariç, insanlar tarafından yenilen, içilen veya yenilmesi, içilmesi beklenen işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş her türlü madde veya ürün, içki, sakız ile gıdanın üretimi, hazırlanması veya muameleye tâbi tutulması sırasında kullanılan su veya herhangi bir madde’ olarak tanımlanmıştır.

Gıda temini insan yaşamı için hayati bir görevi yerine getirirken, yokluk durumunda sağlık, refah ve psikolojik açılardan sorunlar yaşatmaktadır (Ünsal, 2019). İyi bir beslenme, kişinin sağlığının korunması, geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi için vücudunun gereksinimi olan besin öğelerinin yeterli miktarlarda, çeşitlilikte ve uygun zamanlarda almak için bilinçli yapılması gereken bir davranış olarak tanımlanmaktadır (HSGM, 2017).

Günümüzde gıdaya olan talep giderek artmasına rağmen, bireylerin yeterli ve dengeli beslenemediği görülmektedir. Bir yandan, gıda tüketiminin fazla olması, gıda artıklarının ortaya çıkması, gıda israfı gibi konular tartışılırken (Dölekoğlu, 2017), diğer yandan bir milyara yakın insan için açlık sorunu ortaya çıkmıştır (FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO, 2020). Bu sorunların etkili çözümlere kavuşturulabilmesi için, son yıllarda bu konularla bağlantılı olarak ortaya çıkan gıda hakkı, gıda güvencesi gibi kavramların doğru bir perspektifle değerlendirilmesinin önemi daha dikkatli anlaşılmalı (Erbaş, 2017) ve bu kavramlarla beraber anılan mevcudiyet, erişilebilirlik, süreklilik vb. konuların daha iyi tanımlanması gerekmektedir (Rehber, 2012).

Gıdanın ülke içinde üretilmesini çeşitli şekilleriyle savunan gıda egemenliği, gıda bağımsızlığı, gıda milliyetçiliği gibi konular tartışılırken bunun üstüne Covid-19 pandemisinin gelmesi konuyu daha önemli hale getirmiştir. Pandemi sürecinin getirdiği ülkelerarası ticarete ürün temininde yaşanan zorluklar, bazı ülkelerin diğer ülkelere gıda satışını sınırlandırma ya da durdurma kararları, belirsizlik vb. konular gıda üretiminin sürdürülebilirliğinin sağlanmasının ülkeler için stratejik olarak önemini hatırlatmıştır (Aydın ve Güner, 2020).

Gıdaların üretiminin diğer ülkelere olduğu gibi Türkiye’de de sanayide ve ekonomide her dönem önemli bir yeri olmuştur (Doğan, 2009). Tarım sektörünün büyüklüğü, çok büyük oranda insana istihdam sağlaması, gıdanın işlenmesiyle gelen katma değer, bu ürünlerin dış ticaretinin ülkeye döviz getirisi vb. konular gıda sektörünün ihmal edilmemesi gerektiğini göstermektedir (Aydemir ve Pıçak, 2008).

Bu araştırmada, Türkiye’deki gıda ekonomisinin büyüklüğü ile ilgili bilgiler verilmiş, gıda politikalarının mevcut gelişimi değerlendirilmiş, mevcut tarımsal desteklemelerden bahsedilmiş, tüketici gruplarının gıda satın alma güçlerine ilişkin inceleme yapılmış, gıda fiyatlarının oluşumu ve

gıda fiyatlarını arttıran unsurlar açıklanarak tartışılmış ve sorunlar incelenerek çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

1. Türkiye’de Gıda Ekonomisi ve Politikaları

1.1. Türkiye’de Gıda Ekonomisinin Önemi

Tarım ve gıda sektörü 2,2 milyon üretici, 13 binin üzerindeki üretici örgütlenmesi ve 30 binin üzerinde küçük veya büyük ölçekli firmayı kapsayan bir büyüklüğü ifade etmektedir (TÜSİAD, 2020). Tarım ve gıda sektörü son yıllarda küresel iklim değişikliği ve kuraklık, kırdan kente göç, kırsal alanda eğitim eksikliği, hızlı nüfus artışı, erozyon, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı (Yalçın vd., 2017), covid-19 pandemi süreciyle gıda tedarik süreçlerinde yaşanan istikrarsızlık (OECD, 2020) vb. sorunların getirmiş olduğu açlık, yoksunluk, susuzluk, üretim yetersizliği, fiyat istikrarsızlığı, pazarlama ve örgütlenme eksikliği vb. sorunlardan dolayı üzerinde düşünülmesi, çalışılması ve takip edilmesi gereken stratejik bir alandır (Agah, 2020; Gülçubuk, 2020).

Türkiye’de tarım ve gıda sektörü, Asya ve Avrupa kıtalarında toprakları bulunması ve biyolojik farklılıkları barındıran birçok ekolojik bölgeye sahip olmasıyla ayrıca önem arz etmektedir. Tablo 1. ‘de görüldüğü üzere, Türkiye’nin TÜİK (2021), 2020 yılı toplam tarım arazisi miktarı 37.762.000 hektardır. Bunun 15.628.000 (%41,38) hektarı ekilen tahıl arazisi, 3.173.000 (%8,40) hektarı nadasa bırakılan tahıl arazisi, 779.000 (%2,06) hektarı sebze arazisi, 5.000 hektarı süs bitkileri arazisi, 3.559.000 (%9,42) hektarı meyveler ve içecek ve baharat bitkileri alanı, 14.617.000 (%38,70) hektarı çayır ve mera arazisinden oluşmaktadır. Bunun yanında 22.740.000 hektar orman alanı bulunmaktadır.

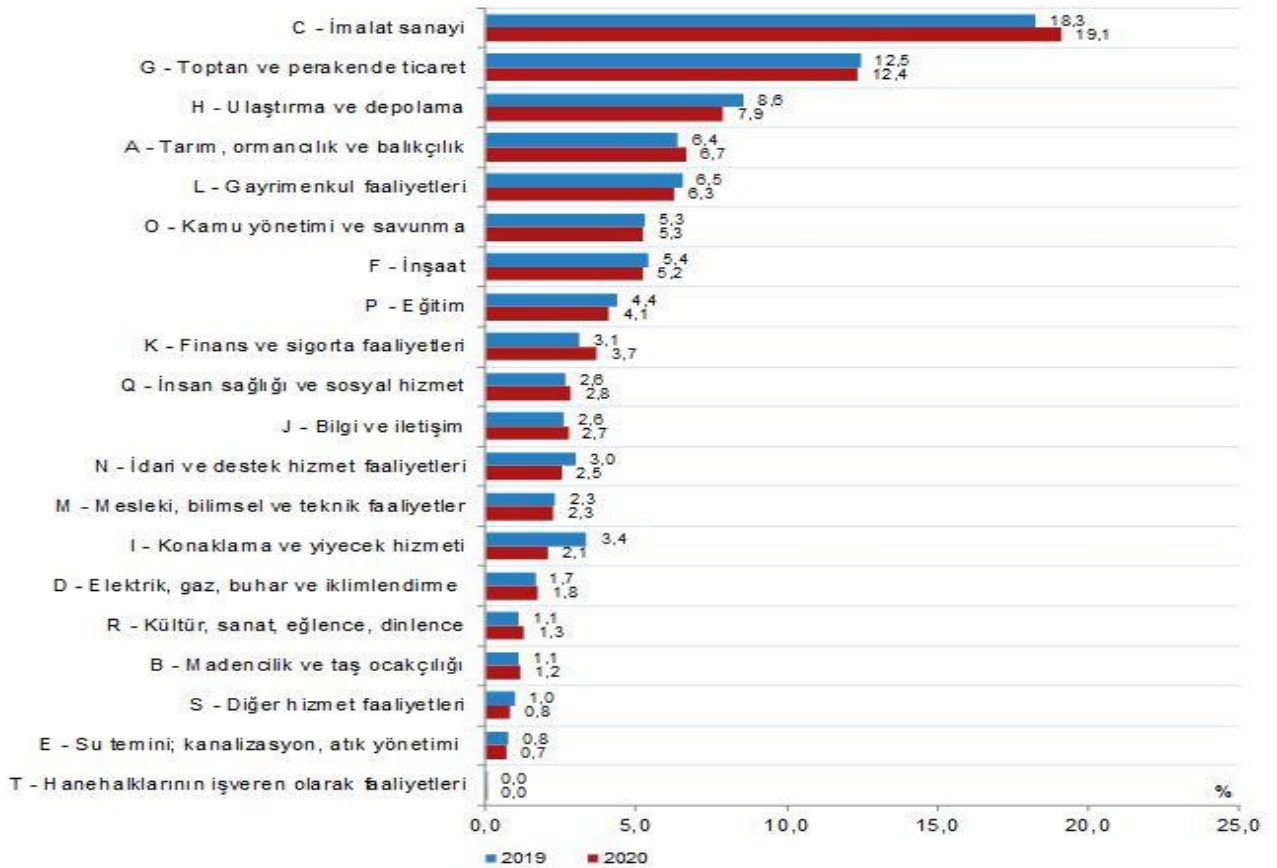
Arazinin Kullanım Şekli	Alan (Ha)	%
Çayır ve Mera Arazisi	14.617.000	38,70
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Arazisi	3.559.000	9,42
Süs Bitkileri Arazisi	5.000	0,0.
Sebze Arazisi	779.000	2,06
Nadasa Bırakılan Tahıl Arazisi	3.173.000	8,40
Ekilen Tahıl Arazisi	15.628.000	41,38
Toplam Tarım Arazisi Miktarı	37.762.000	100

Tablo 1: Türkiye’de Tarım Arazilerinin Kullanım Şekillerine Göre Dağılımı (2020)

Kaynak: (TÜİK, 2021a).

Türkiye’de tarım sektörü TÜİK 2021 yılı sayımına göre, 83.614.000 kişilik büyük bir nüfusu, ek olarak turist nüfusunu besleyen, ülke istihdamının %17,6’sını gerçekleştiren önemli bir sektördür. Tablo 2.’den de görüldüğü üzere, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü 2020 yılı üretim yöntemine göre GSYH hesabında imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret, ulaştırma ve depolama sektörlerinden sonra 4. sırada yer almıştır. Üretim yöntemine göre cari fiyatlarla Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), 2020 yılında geçmiş yıla göre %16,9 artarak 5 trilyon 46 milyar 883 milyon TL (717.032.528 \$) hesap

edilmektedir. Bunun içerisinde, Tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörü büyüklüğü 2020 yılında GSYİH içerisinde 337.160 milyon TL (47.893 milyon \$) ile %6,70 oranında hesap edilerek, 2019 yılında GSYİH' da payı %6,40 oranında hesap edildiğine göre %4,8 oranında artmıştır. 2020 yılında, önceki yıla göre %4,80 oranında artış hariç, son yıllarda tarım sektörünün GSYİH' da payının parasal olarak arttığı ancak, oransal olarak düştüğü ise bir gerçektir (SGB, 2021). Ancak bu durum tarımın stratejik öneminin göz ardı edilmesine neden olmamalıdır. Tarım sektörü, tarım ürünlerinin işlenmesi, istihdam sağlaması, kırsal ekonomiye katkı sağlaması, kırsal istihdama katkısı, kadın istihdamına katkısı, yaşlı nüfusun çalışması, dış ticarete katkısı (Uzundumlu, 2011) ile önemlidir. Bunun yanında, tarımsal üretimin önemi gıdanın bulunabilirliği, yeterliliği ve sürdürülebilirliğini sağlaması gibi ekonomik ve politik etkileriyle her dönem önemli bir konu olarak hesap edilmelidir (Aydın ve Güner, 2020). Bir diğer konu tarım sektörünün, konaklama ve yiyecek sektörü, insan sağlığı ve sosyal hizmet, ulaştırma ve depolama, imalat sanayi ile ilişki içerisinde bulunduğu diğer sektörlerle beraber değerlendirilerek hesaplanması gerektiridir.

Tablo 2: Üretim Yöntemine göre GSYİH hesabında sektörlerin payları, cari fiyatlarla, 2019, 2020
Kaynak: (TÜİK, 2021b).

1.2. Türkiye’de Gıda Satın Alma Gücünün İncelemesi

Vatandaşların satın alma gücünü en iyi şekilde hesaplayabilmek ve ülkeler arasında anlaşılır bir kıyaslama yapabilmek için satın alma gücü paritesini (SGP) dikkate almak hesaplama yönteminin bazı sorunlarına rağmen yine de gerçeğe en yakın yaklaşım olarak görülmektedir. Bu yöntemle, ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıkları giderilerek; başka bir ifadeyle farklı para birimlerinin satın alma gücü eşitlenilerek, birim para başına alınabilecek mal ve hizmet hacmindeki farklılıklar edilebilmektedir (Bilgin, 2018).

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ya da CIA (Amerika Birleşik Devletleri Merkezi Haber Alma Teşkilatı) gibi çeşitli kurumlar SGP’ni dünya ülkelerini, kişi başına gayri safi yurt içi hasıllarına (GSYİH) göre dolar tahmini üzerinden sıralamaktadırlar.

Bir ülkenin gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) o ülkenin nüfusuna bölündüğünde, kişi başına düşen GSYİH elde edilmektedir. Nominal (cari fiyatlarla) GSYİH nüfusa bölündüğünde, kişi başına nominal GSYİH, reel (referans yıla ait fiyatlarla) GSYİH nüfusa bölündüğü zaman ise kişi başına reel GSYİH elde edilmektedir. Kişi başına düşen GSYİH, bir ülkenin yurttaşlarının ortalama gelir düzeyi hakkında fikir veren önemli bir göstergedir. Uluslararası karşılaştırmalarda GSYİH genellikle Amerikan doları cinsinden belirtilir. Dolar cinsinden GSYİH’yı ve kişi başına düşen GSYİH’yı bulmak için nominal GSYİH’yı kambiyo döviz kuruna bölmek gerekmektedir (Karahana, 2017).

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, CIA gibi kuruluşların aynı ülke için yaptıkları hesaplamalar dolar kuru tahmini rakamları üzerinden yapıldığından aralarında farklılıklar olabilmektedir. Bu kuruluşlar hesaplamalarında ülkeleri dolar bazında mukayese ederek güncel-uluslararası/dolar üzerinden sıralamaktadırlar. En yüksek güncel-uluslararası/dolar değerine sahip ülkelerde vatandaşlar ülkeler sıralamasında en yüksek alım gücüne sahip olmaktadır. Tablo 3. ’de Türkiye’nin SPG hesaplamalarındaki konumu gösterilmiştir. Buna göre, IMF tarafından yapılan 2020 yılı tahmini sıralamasında Türkiye kişi başına 28.294 güncel-uluslararası/dolar hesap edilerek 48. sırada yer almıştır. Dünya Bankası tarafından 2020 yılında oluşturulan sıralamada ise kişi başına 28.069 güncel-uluslararası/dolar hesap edilerek 51. sırada yer almıştır (Worldbank, 2021). Türkiye, CIA (TheWorldfactbook, 2018) tarafından yapılan 2017 tahmini sıralamasında kişi başına 26.500 güncel-uluslararası/dolar hesap edilerek 54. sırada yer almıştır. Türkiye’nin 26.500-28.294 arası kişi başına güncel-uluslararası/dolar ve ülkeler sıralamasında listedeki 48-54 aralarındaki konumu hesap edildiğinde, 15-18 bin güncel-uluslararası/dolar arasında olan dünya ortalamasının üzerinde, 40-45 bin güncel-uluslararası/dolar aralığında olan AB ortalamasının altında, dünya ortalamasının ise üzerinde yer aldığı görülmektedir.

Kuruluş İsmi	Sıralamanın Yapıldığı Yıl	güncel- uluslararası/dolar	Ülkeler Sıralamasındaki Yeri
IMF	2020	28.294	48
Dünya Bankası	2020	28.069	51
CIA	2017	26.500	54

Tablo 3: Türkiye'nin Hesaplanan SGP Sıralamalarındaki Yeri

Kaynak: (IMF, 2021;Worldbank, 2021;CIA, 2018).

Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT, 2021a) ise, SGP' yi ayrıntılı olarak tanımlanmış standart bir mal ve hizmet sepetinin farklı ülkelerdeki fiyat oranı olarak tanımlamaktadır. Böylece ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıkları giderilmekte ve uluslararası anlamda gerçek fiyat ve hacim karşılaştırmaları yapılabilmektedir.

Karşılaştırmalarda, 27 AB üyesi ülke ile 3 Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkesinin (İzlanda, İsviçre ve Norveç)'yanı sıra 5 aday ülke (Türkiye, Kuzey Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Arnavutluk) ve 1 potansiyel aday ülke (Bosna-Hersek) ve Birleşik Krallık kıyaslanmaktadır.

EUROSTAT tarafından açıklanan SGP' ye göre kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) endeksi 2020 yılı geçici sonuçlarına göre 27 Avrupa Birliği (AB) ülkesi ortalaması 100 iken, bu değer Türkiye için 64 hesap edilmiştir. Türkiye'nin SPG değeri AB ortalamasının %36 oranında altında kalmıştır. Türkiye sıralamada Bulgaristan'ın ve kendisi gibi diğer AB adayı Bosna Hersek, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Karadağ gibi ülkelerin üzerinde yer bulmuştur (TÜİK, 2021c).

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırılmasında kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla temel alınırken, tüketicilerin görece refah düzeylerinin karşılaştırılmasında kişi başına fiili bireysel tüketim endeksleri daha uygun bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Fiili bireysel tüketim, tüketicilerin satın aldığı mal ve hizmetlere ek olarak devlet veya kâr amacı olmayan kuruluşlar tarafından sağlanan (eğitim, sağlık vb.) hizmetleri de kapsamaktadır (EUROSTAT, 2021a).

Kişi başına fiili bireysel tüketim düzeyi 2020 yılında, 27 Avrupa Birliği ülkesi ortalaması 100 iken, Türkiye için 72 hesap edilmiştir. Türkiye'nin fiili bireysel tüketim düzeyi ölçütü, AB ortalamasının %28 oranında altında kalmıştır. Bir başka karşılaştırmada, Türkiye'nin fiili bireysel tüketim ile ilişkin fiyat düzeyi endeksi, 2020 yılı geçici sonuçlarına göre 32 hesap edilmiştir. Bu değer, AB ülkeleri genelinde 100 Euro karşılığı satın alınan aynı mal ve hizmet sepetinin Türkiye'de 32 Euro karşılığı Türk Lirası ile satın alınabileceğini göstermektedir (TÜİK, 2021c). Türkiye, istatistiklerden anlaşılacağı üzere AB ortalamasına göre ucuz kabul edilebilecek bir ülke olarak görülmektedir.

Ülkeler arasında mukayese yapmayı kolaylaştıran bir diğer ölçüt, fiyat düzeyi endeksidir. Fiyat düzeyi endeksi, ülkelerin ulusal para birimlerinin karşılaştırmalı olarak döviz kuruna göre alım gücünün göstergesidir. Bir ülkenin fiyat düzeyi endeksi, 100'den büyük ise bu ülke karşılaştırıldığı ülke grubu ortalamasına göre "pahalı", 100'den küçük ise bu ülke karşılaştırıldığı ülke grubu ortalamasına göre "ucuz" olarak ifade edilmektedir (EUROSTAT, 2021a).

Türkiye'nin 2020 yılı sonuçlarına göre tüketim mal ve hizmetlerine ilişkin fiyat düzeyi endeksi 38 olarak hesap edilmiştir. Bu değer, 27 Avrupa Birliği (AB) ülkesi genelinde 100 Euro karşılığı satın alınan aynı mal ve hizmet sepetinin, Türkiye'de 38 Euro karşılığı Türk Lirası ile satın alınabileceğini göstermektedir. Ülkeler itibarıyla karşılaştırıldığında 37 ülke arasında tüketim mal ve hizmetlerine ilişkin fiyat düzeyi endeksi en yüksek ülke 170 ile İsviçre, en düşük ülke ise 38 ile Türkiye bulunmuştur. Endeks değeri alt gruplar bazında incelendiğinde, gıda ve alkolsüz içecekler grubunun 57 endeks değerine sahip olduğu görülmektedir. Türkiye bu endeks değeriyle AB ortalamasının %43 altında kalmaktadır(TÜİK, 2021d).

Türkiye'de hane halklarının gelirlerini nerede harcadıklarının bilinmesi önemli bir konudur. Buna göre; 2019 yılında Türkiye genelinde hane halklarının tüketim amaçlı harcamaları içerisinde en yüksek payı %24,1 ile konut ve kira harcamaları alırken, ikinci sırayı %20,8 ile gıda ve alkolsüz içecek harcamaları, üçüncü sırayı ise %16,5 ile ulaştırma harcamaları almıştır. Toplam tüketim harcamalarında en düşük payı alan harcama türleri ise %2,2 ile sağlık, %2,5 ile eğitim hizmetleri ve %3,1 ile eğlence ve kültür harcamalarıdır. Türkiye'de gıda harcamalarının toplam harcamalar içinde aldığı pay yüksek olarak değerlendirilmektedir (TÜİK, 2020).

Türkiye'de 2019 yılında kişi başına aylık ortalama tüketim harcaması 2.465 TL olarak tahmin edilmiştir. Gıda ve alkolsüz içeceklere yapılan harcamalarda en büyük payı ise %19,4 ile et, balık ve deniz ürünleri alırken, bunu %17,8 ile ekmek ve tahıllar, %16,6 ile sebzeler, %13,9 ile süt, peynir ve yumurta izlemiştir. En düşük paya sahip harcama grupları ise, %2,3 ile diğer gıda ürünleri, %3,2 ile kahve, çay ve kakao, %3,8 ile alkolsüz içecekler olarak sıralanmıştır (TÜİK, 2020).

Ülkenin her vatandaşı aynı satın alma gücüne sahip değildir. Aynı ülkedeki vatandaşlar arasında satın alma gücündeki eşitsizliği ölçmek için Gini Katsayısı kullanılabilmektedir. Gini katsayısı İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından toplumdaki gelir eşitsizliğini ölçmek üzere geliştirilmiştir. Gini katsayısı, bir sıklık dağılımının eşitsizlik miktarını ölçen ve 0 ile 1 arasında değerler alan bir katsayıdır. Gini katsayısının yüksek değerleri sıralanan birimler arasında büyük bir eşitsizlik olduğunu gösterirken, düşük değeri birimler arasındaki eşitsizliğin azaldığı anlamına gelmektedir (Yolsal ve Yorulmaz, 2019). Bir diğer ifadeyle; mükemmel eşitlik 0 değeri ile ölçülür ve herkesin geliri eşittir. Buna karşılık, mükemmel eşitsizlik 1 değeri ile ölçülür ve bir kişi gelirlerin hepsine sahiptir. İdeal durumda, ihtiyaç duyulan mallara vatandaşların eşit şekilde ulaşabilmesi, gelirlerin adil paylaşılması ve gini katsayısının 0'a yakın olması istenmektedir.

Türkiye'nin 2020 yılı araştırmalarına göre gini katsayısı 0,41 olarak ölçülmüştür. (TÜİK, 2021e). Türkiye'nin 2019 yılında AB ülkeleri arasında gini katsayısının yüksek olması bakımından ilk sırada olduğu hesap edilmiştir (EUROSTAT, 2021b). Buna göre, Türkiye gelir dağılımı adaletsizliğinde AB'de ilk sırada bulunmaktadır.

Gelir dağılımındaki eşitsizlik gıdaya erişme konusunda da geliri yüksek kesimin harcamalarında gıda harcamalarının payının çok daha az, geliri düşük kesimde ise gıda harcamalarının çok yüksek olmasına neden olmaktadır.

Tablo 4. 'de 2019 yılında gelir gruplarının tüketim harcamaları gösterilmiştir. Bunu göre, en düşük gelir grubu olan birinci %20'lik grupta yer alan hane halkları, konut ve kira harcamalarına %31,2, gıda ve alkolsüz içecek harcamalarına %30,7, ulaştırma harcamalarına %9,0 ve mobilya ve ev eşyası harcamalarına %5,3 pay ayırdığı görülmektedir. En yüksek gelir grubu olan beşinci %20'lik grupta yer alan hane halkları ise, konut ve kira harcamalarına %20,1, ulaştırma harcamalarına %20,0, gıda ve alkolsüz içecek harcamalarına %15,3 lokanta ve otel harcamalarına %8,1 pay ayırmış olarak görülmektedir (TÜİK, 2021d).

Mukayese Edilen Harcama Kalemleri	İlk %20 (Düşük Gelirli)	Son %20 (Yüksek Gelirli)
Konut ve Kira	%31,20	%20,10
Gıda ve Alkolsüz İçecek	%30,70	%15,30
Ulaştırma	%9,00	%20,00
Mobilya ve Ev Eşyası	%5,30	..
Lokanta ve Otel	..	%8,10

Tablo 4: 2019 Yılı Gelir Gruplarına Göre Tüketim Harcamaları

Kaynak: (TÜİK, 2021d).

Gıda güvencesi yeterli miktarda, uygun fiyatlı, sağlıklı ve besleyici gıdanın sağlanması anlamına geldiğine göre, bunun sağlanması ve denetlenmesinde kamunun gücünün ve tutarlı politikalarının bulunması beklenmektedir. Bu yönde belli başlı politikaların ulusal politika olarak benimsenmesi ileriye yönelik olarak Türkiye'ye fayda sağlayacaktır (Kıymaz ve Şahinöz 2010). Gıda fiyatlarının yüksek seyretmesinden ve fiyatlardaki dalgalanmalardan en çok etkilenen, gıda harcamaları bütçesinde en çok yer tutan alt gelir gruplarıdır.

1.3. Türkiye'de Gıda Fiyatlarının Oluşumu

Gıda ürünlerde fiyat oluşumu; tarım ürünlerinin olgunlaşma zamanları, iklimi yörenin konumu, erken meyve veren (ilk turfanda) veya geç meyve veren (son turfanda) çeşitler, sera üretiminin olması, tarım ve gıda ürününün depolama koşulları, işlenmek üzere değerlendirilen tarım ürünlerinin varlığı, ithalat politikaları, tüketici tutumları gibi çok sayıda etmenin etkisiyle olmaktadır. Tarım ürünlerinin arzı; hava şartları, maliyetler, devlet destekleri, diğer yönlendirmeler vb. faktörlerin; talebi ise fiyat, enflasyon, gelir, zevk ve tercihler, nüfus vb. faktörlerin birleşimiyle oluşmaktadır (Köse, 1983).

Tarım ve gıda ürünlerinin fiyatlarına etki eden çok fazla etmen olması, piyasa belirsizliklerinin varlığı ve gıdanın sürekliliğinin sağlanmasının stratejik önemi, gıda üretiminden etkilenen tüm kesimleri korumak amacıyla tarıma müdahale edilmesi gerekmektedir (İnan, 2001). Bu bakımdan politika yürütücüleri, tarım ve gıda sektörlerini birlikte ele alarak, bu konulara getirecekleri çözümleri içeren bir

süreç yönetim sistemi; izlenecek yol, yöntem, metotları içeren bir çalışmalar oluşturmalıdır. Türkiye’de gıda konusunda politika yapmak için öncelikli yetkili T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı’dır. Bakanlık içerisinde ise gıda konusunda yetkili birim ise Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü’dür. 5996 sayılı Kanun gereğince Sağlık Bakanlığı’nın sadece sulara ilişkin yetki ve görevleri bulunmaktadır. Öncelikli olarak, yeterli ve güvenilir gıdaya ulaşmak amaç edinilmelidir. Gıda politikalarının bir yaşam hakkı olması konuya bir sosyal politika olarak da bakılması, bunun için tüm kurumların önlemler almasını gerektirmektedir.

Gıda üretiminin ilk noktasında yer alan çiftçiler doğal koşullara bağlı üretim yapmaktadır. Çok yıllık bitkilerde yıllarca ürün almayı, tek yıllık bitkilerde yine yılda bir kez ürün almayı beklemektedir. İstedikleri verimi elde edip edemeyecekleri ile ilgili daima şüpheleri bulunmaktadır. İstenen miktara ulaşamama sorunu, ürününü beklediği fiyattan satamama düşünceleri, piyasanın çok büyük arz ve talebin ise çok değişken olmasından kaynaklanan endişeler, üretimi etkilemektedir. Üretimin devamlılığının sağlanması için ise çiftçinin endişelerin azaltılması, üretime özendirilmesi gerekmektedir. Dünyada hemen hemen tüm devletler çiftçilerini ve üretimi korumaya yönelik tarıma müdahale etmektedirler. Bu müdahaleler dolaylı veya doğrudan olarak ayrılmaktadır. Doğrudan müdahaleler fiyat, vergilendirme, sermaye, ticaret ve yayım politikaları iken dolaylı müdahaleler toprak reformu, toplulaştırma ve verimi arttırmak için yapılan müdahaleler olarak ayrılabilir (Gaytancıoğlu, 2009).

Devlet görevlendirdiği kurumlar vasıtasıyla, üretici ve tüketici dengesini korumak için, tarımsal fiyatlara müdahale şeklinde tarımsal ürünlerin fiyatlarının oluşumuna müdahale edebilmektedir. Fiyat politikasını, pazar fiyatları ya da destekleme fiyatları ve destekleme alımları şeklinde yapabilmektedir. Pazar fiyat desteği genellikle devletin saptadığı, bu fiyattan alacağına garanti verdiği bir taban fiyat üzerinden gerçekleşmektedir. Son dönemlerde tarım havzaları modeline göre oluşturulan alanlarda destekleme kapsamına giren stratejik önemli ürünler için de fark desteği verildiği görülmektedir. Destekleme alımları ise, yine devletin stratejik olarak belirlediği ürünlerde kendine bağlı kuruluşlar vasıtasıyla piyasadan ürün almasıdır.

Devlet bunun yanında, girdi maliyetlerinin düşürülmesi için üreticiye gübre, yem, tohumluk, ilaç gibi girdileri ucuza veya bedelsiz vermek şeklinde girdi sübvansiyonları; yatırımlara teşvikler, faiz indirimleri destekleri de verebilmektedir. Üretim alanlarına sınırlamalar getirerek yıldan yıla değişen arz fazlalarına sınırlama getirebilmektedir. Önceden belirlediği ürünlere prim ve teşvik vererek üretici gelirini arttırabilmektedir.

Çiftçiler için tohum, gübre, ilaç, mazot, sulama, sürüm, hasat, yem, makine ekipman, makine ekipman bakım, kira, işçilik vb. giderler önemli maliyet unsurlarıdır. Bu kalemler T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından ilan edilen ürünlerde farklı şekillerde her yıl desteklense dahi maliyetlerin halen

yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu desteklerin bazıları, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kırmızı kutuda saydığı fark ödemeleri (kilogram ya da litre başına verilen destekler), müdahale alımları (pazar fiyat desteği), girdi destekleri gibi ülkelerin indirim taahhüdünde bulunduğu iç destekler olarak sıralayabilmek mümkündür. Yapılan desteklemelerin bir kısmı ticareti bozucu görülmüş, sınırlandırılmış ve ileride yasaklanması planlanmış desteklemelerdir. Bu konuda yapısal kalıcı bir destekleme sisteminin hedeflenmesi ve hemen oluşturulması ise elzemdir.

Destekleme Ödemeleri, çiftçi sayısının çokluğu, küçük çiftçi oranının çokluğu, tarımda sermaye oluşturmanın zorluğu, tarım arazilerinin küçük ve parçalı olması, örgütlenme noksanlığı gibi konular desteklemelerin çok parçaya bölünmesine, desteklemelerin çok küçük miktarlarda paylaşılmasına neden olmakta (Küsek, 2014), bunun neticesinde ise desteklenen ödemelerin ürün fiyatlarında yaptıkları düşüş istenen seviyede olamamaktadır.

2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu'na göre, Gayri Safi Milli Hasılası'nın en az yüzde 1'ini tarım desteği olarak verilmesi gerekmektedir (Anonim, 2006). 2020 yılı GSMH'sı 4 trilyon TL'yi aşması beklendiğinde, 40 milyar TL'nin biraz üzerinde hesap edilen tarımsal destekleme miktarı uygulamada ise 2020 yılı programına göre, 2019 yılı ödeneklerine göre yüzde 36,6 oranında artırılarak 22 milyar TL ile GSMH'nın%0,55 oranında planlanmıştır. Tarımsal desteklemenin kanunda öngörüldüğü kadar yapılmadığı hesap edilmelidir.

Tablo 5.'de desteklemelerin kategorilere göre dağılımı gösterilmektedir. Öngörülen 22 milyar TL'lik tarımsal destekleme bütçesi içerisinde en yüksek pay 6,60 milyar TL (%31,00) ile doğrudan hayvancılık desteklerine verilmesi planlanmıştır. En yaygın ve çiftçilerin en fazla yararlandığı alan bazlı desteklerden mazot ve gübre desteği 30 havzaya ayrılan ülkemizde, desteklenen 21 üründe, arazinin o havzada desteklenen ürünlerden olması halinde verilmektedir. Bu şekilde, mazot ve gübre desteği toplamı 4 milyar TL (%18,18)'dir (Mazot 3,1 milyar TL, Gübre 0,9 milyar TL) hesaplanmıştır. Arazinin desteklenen havzanın içinde olmasıyla desteklenen stratejik olduğu kabul edilmiş, 21 üründe uygulanan fark ödemesi prim destekleri toplamı 6 milyar 258 milyon TL (%28,45) olarak hesaplanmıştır. Bunun içerisinde 2,4 milyar TL pamuk prim desteğine, 2 milyar TL hububat prim desteğine, 776 milyon TL yağlı tohumlu bitkiler prim desteğine, 182 milyon TL çay prim desteğine ve kalanı diğer ürünlerde prim desteği olarak verilmektedir. Ödeneğin diğer kısmı; 1,4 milyar TL kırsal kalkınma desteğine, 1,1 milyar TL tarım ürünleri sigorta desteğine, 900 milyon TL fındık alan bazlı gelir desteğine, 307 milyon TL telafi edici ödeme desteğine ve 2,2 milyar TL diğer tarımsal destekleme hizmetleri ödemelerine ayrılmıştır (Donat ve Ağbal, 2019).

Bunun yanında, tarım sektörü yatırım ödeneklerine 5,1 milyar TL; tarımsal kredi sübvansiyonu, müdahale alımları, tarımsal KİT'lerin finansmanı ve ihracat desteğine 6,3 milyar TL ödenek ayrılmıştır (Donat ve Ağbal, 2019).

Destekleme Konusu	Milyar TL	%
Hayvancılık	6,60	30,61
Mazot	3,10	14,00
Gübre	0,90	4,18
Pamuk Prim	2,40	11,00
Hububat Prim	2,00	9,91
Yağlı Tohum Primleri	0,776	3,52
Çay Primi	0,182	0,01
Kırsal Kalkınma	1,40	6,36
Tarım Ürün Sigortaları	1,10	5,00
Fındık Alan Bazlı Gelir	0,90	4,01
Telafi Edici Ödemeler	0,307	1,40
Diğer	2,20	10,00
Toplam	22,00	100

Tablo 5: Türkiye’de 2020 Yılı Tarımsal Desteklemelerinin Konulara Göre Dağılımı

Kaynak: (TOB, 2020; Donat, 2019).

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından ilk olarak 2016 yılında uygulanmaya başlanan genç çiftçi desteği de her yıl arttırılmaktadır. Genç çiftçilerin tarımsal üretime kazandırılması ve yeni iş imkânlarını desteklemek üzere genç çiftçilere 30 bin TL’ye kadar hibe desteği sağlanmaktadır (Gedik, 2019). Önceli yıllarda bu başlıkta desteklemelerden 31.045 genç çiftçiye 931 milyon 350 bin TL hibe yardımı yapılmıştır. Bu anlamda, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık başta olmak üzere, diğer çeşitli tarımsal üretim kollarında kullanılmak amacıyla genç çiftçi hibe desteği kapsamında 2.250 çiftçiye 67 milyon 500 bin TL’lik ödemenin 2020 bütçesinden yapılması planlanmıştır (TOB, 2020).

Avrupa Birliği tarım ve kırsal kalkınma desteklemelerinin kullanılmasıyla ilgili kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu 42 ilde 2014-2020 yıllarını kapsayan Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni IPARD 2 (Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development) programıyla geri ödemesiz para (hibe) vermektedir. 2019 yılında 1 milyar 400 milyon lira kırsal kalkınma hibe desteği dağıtmayı hesaplamaktadır. Kurum 2012-2019 yıllarını kapsayan dönemde 14.500 projeye, toplamda 10 milyar TL’den fazla yatırım bedeline 4 milyar TL hibe dağıtmıştır. Bu yatırımlarla kırsal alanda 60.000 kişiye istihdam sağlamış, tarım ve kırsal kalkınma altyapısı kuvvetlendirilmesine yardımcı olunmuştur (TKDK, 2021).

Tarımsal Üreticileri risk ve belirsizliklerden korumak için desteklemeler yapılmaktadır. Bunun için tarım sigortaları sistemi oluşturulmuştur. Tarım sigortaları kapsamında devletin destek miktarı 2020 yılında 1 milyar 100 milyon lira olarak hesaplanmıştır.

Toprak reformu uygulamaları, arazi toplulaştırmaları uygulamaları ve tarımsal verimi arttırmaya yönelik her türlü politikanın tarım ürünlerinin fiyatlarının düşürülmesinde önemli etkileri olduğu iyi

bilinmelidir. Gıda fiyatlarının düşürülmesi için, üretim maliyetlerinin hesap edilerek üretici-çiftçinin desteklenmesi ilk etapta yapılabilecek en önemli çalışma olarak değerlendirilmelidir.

Tarım ürünleri ticaretinin artması, tarımın ekonomiye olan ürün katkısının artmasıdır. Uzun dönemde değişik mal ve hizmetlerin fiyatları oransal farklılıklar gösterebilmektedir. Bu değişiklik, iç ticaret hadleriyle belirlenebilmekte, aynı zamanda çiftçilerin satın alma gücünü göstermesi bakımından da önemlidir. Bunun yanında dış ticaret hadleri, yani ülkede başlangıç tarihinde satılan ve satın alınan malların göreceli fiyatlarındaki değişim, ticaretten elde edilen kayıp ya da kazançları açıklamaktadır. Dış ticaret hadlerinin yükselmesi, dış fiyat ilişkileriyle ülkenin refahının artmasını, dış ticaret hadlerinin düşmesi ise refahın azalmasını anlatmaktadır.

Tarım ve gıda ürünleri dış ticareti iyi yapılabılırsa gıda fiyatlarındaki dalgalanmaların olumsuzluklarını azaltabilmektedir. İhracat, ülke çiftçisine farklı pazarlar bulması, satım gücü, ürününü daha yüksek bir fiyattan satabilme imkânı sağlaması vb. açılardan fayda sağlamaktadır. İthalat ise, ülke içinde aşırı fiyat artışlarından vatandaşları korumak, iç piyasada ürün çeşitlendirmek vb. fiyat düşüren uygulamalar düşünüldüğünde önemlidir. Covid-19 pandemisinin ülkelerarası ticarete tedarikte ürün temin etmede zorluklar yaşatması, gıda güvencesi düşünülerek bazı ülkelerin dışarıyla ticareti kesmesi gibi sorunlar yaşatması ülkeleri dış ticaret uygulamalarında gıda politikalarını gözden geçirmeye zorlamıştır.

Fiyatların oluşumu; üretimin kendine has istikrarsızlığı, piyasaların belirsizliği, dış ticaret etkileri, yapısal gereklilikler, ekonomik düzen vb. çok çeşitli değişkenlerin etkisinde kalmaktadır. Gıda politikalarında müdahale gıda fiyatlarını tamamen piyasa ekonomisine bırakmamakta, değişkenliklerin tamamen ya da kısmen olumsuz etkilerini azaltacak seviyede kontrol etmeye çalışmaktadır. Müdahale, bunu sağlamak için fiyatların düşürülmesi, piyasanın mevzuatlarla düzenlenmesi, gıda güvencesi ve gıda güvenilirliği gibi stratejik konuların sağlanabilmesi uğraşısı, gıda üretiminin ekonomideki yerinin korunması vb. çok çeşitli konularda yapılacakları kapsamaktadır. Müdahaleden yoksun, tamamen serbest piyasaya terk edilmiş bir düzende piyasanın kendisini bulma arayışları çok fazla insanı olumsuz bir şekilde derinden etkileyecektir. Bu bakımdan, gıda konularında yetkili otoritenin bir müdahale mekanizması olmalıdır.

Türkiye’de dağıtım zincirindeki yapısal sorunlar üretici fiyatlarıyla tüketici fiyatları arasındaki ilişkiyi bozmakta ve fiyatlardaki dalgalanmaların boyutunu artırabilmektedir. Tarımsal üretim ile gıda ve ürün fiyatlarında çeşitli şekillerde ortaya çıkan dalgalanmalar nedeniyle bu piyasaların yakından takibi gerekmektedir.

Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasalarını İzleme ve Değerlendirme Komitesi, gıda fiyatlarını izlemesi ve gerektiğinde müdahale yapması için 9 Aralık 2014 tarihinde kurulmuş, Komite’nin sekreteryası 27 Aralık 2016 tarihinde Merkez Bankası’na devredilmiştir. Gıda Komitesi toplantıları günümüzde Hazine ve Maliye Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı’nın katılımı ile sürdürülmektedir.

Komite, gıda ve tarımsal ürün piyasalarındaki gelişmeleri takip ederek yapısal ve konjonktürel sorunları belirleme ve çözüm önerileri geliştirme amacıyla yapılması gerekenleri listelemektedir (TCMB, 2021). Çok sayıda kurum, tarım ve gıda fiyatlarına nasıl müdahale edilmesi gerektiğiyle ilgili halihazırda rapor hazırlamaktadır. Komiteden beklenen, fiyat artışlarına kısa vadede anında çözüm getirecek daha somut uygulamalar, uzun vadede ise kalıcı fiyat istikrarının sağlanmasına önemli katkı yapmasıdır.

Gıdanın sofraya ulaşana kadarki sürecinde geçirdiği aşamaların, bu süreçte katlanılan maliyetlerin ve maliyetlerin içeriklerinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu amaçla, gıdanın tüketiciye ulaşana kadarki süreçte yer alanlar iyi incelenmeli ve sorunları tespit edilmelidir.

Aracılar ürünlerin tüketiciye ulaşmasına kadarki süreçte önemli rol almaktadır. Aracılığın türüne göre tarladan ürünün toplama, işçilik ücretleri, nakliye için mazot ücreti, yolculuk ücretleri, katlanılan mesafeler, kiralar, vergiler ve harçlar düşünüldüğünde ürünün çiftçiden gelişle pazarcıya ya da tüketiciye ulaştırılması arasında ücret farkı katlanarak artmaktadır. Tarım işinde işçi bulamamak, işçi ücretleri vb. sorunları olmasının yanında tarımın dışında büyük şehirlerin tarım alanlarından uzaklaşmaları, büyük kentlerde dağıtım konularında sorunlar olması, mazot fiyatlarında, asgari geçim koşullarında, araç pahalılığında, araç bakım ücretlerinde, çoğunluğunda ürün sigortalanmasının olmamasında sorunlarla karşılaşmak mümkündür.

Esnaf ve pazarcılar gıdanın tüketiciye ulaşmasında önemli rol almaktadır. Yüksek kiralar, vergiler ve harçlar, tarım ürünleri için hale girme zorunluluğu, piyasada rekabetin yüksek olması; süpermarketlerle rekabet, sermaye yetersizliği, ekonominin genel durumundan kaynaklanan faiz, enflasyon, enflasyon beklentisi, doların belirsizliği vb. konular gıda ürünü satan esnafları zor durumda bırakmaktadır. İş sahibi esnaf, işini devam ettirebilmek için mal almak zorunluluğu taşımakta iken bir yandan ürünü satamama durumunda kalabilmektedir.

Süpermarketler başta büyükşehirler olmak üzere geliştirdikleri ağ ile tüm yurt sathına yayılmış durumdadır. Kuruldukları yer itibarıyla üretimden uzak yerlere ürün taşımak zorundadırlar. Çok üründe piyasayı belirleyen olmuşlar, kendi aralarında ve yerel esnafla rekabet etmektedirler. Birçok konuda, rekabet üstünlükleri bulunmaktadır. Meyve ve sebze örneğinde; 2010 yılında yürürlüğe giren ‘Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında 5957 Sayılı Kanun’ süpermarketler için toptancı haline girme zorunluluğunu kaldırmıştır. Birçok büyük market, sebze-meyveyi aracısız şekilde, direk üreticiden almaya başlamışlardır. Büyük işletmeler ve market zincirleri yasadan çok iyi yararlanmıştır. Ancak asıl fayda görmesi planlanan tüketiciye yasanın olumlu bir etkisi olmamış, aksine ürünler zamanla pahalılaşmıştır. Süpermarketler, üretici-çiftçilerin tarlalarında, kendi marketlerinde satacakları ürünlerini planlı bir şekilde üretmektedirler. Süpermarketleri, özellikle de zincir marketleri, çiftçinin de hakkını koruyacak şekilde düzenlemek gerekmektedir.

Tüketiciler gıda fiyatlarının oluşmasında sorumluluk almalıdır. Zevk ve tercihleri, alışveriş yaptıkları yer seçimi, gıda ürünlerine karşı tutumları, pahalı ve/veya bozuk ürün satanlara karşı tutumları, gıda konusunda şikayetlerini bildirmeleri, T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı ve gıda konusunda ilgili diğer kuruluşların bilgilendirmelerini takip etmeleri, uzman tavsiyelerine uymaları, beslenme şekillerine dikkat etmeleri, tüketim alışkanlıklarını sorgulamaları önemlidir. Tarım ve gıda ürünleri konusundaki bilinç düzeyini arttırmış tüketiciler gelecek gıda politikalarının oluşmasında etkili olmakta, tarım ve gıda fiyatlarını etkilemektedir.

Sonuç

Gıda fiyatlarının artması toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren bir durumdur. Gıda fiyatlarının son yıllarda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de arttığı bilinmektedir. Ancak Türkiye’de gıda enflasyonunun, son yıllarda zaten yüksek olan genel enflasyon değerlerinden çok daha yüksek çıkıyor olması genel ekonomide yapılacak önlemler yanında gıda fiyatlarını da düşürmek için özel önlemler alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Gıda piyasaları oldukça geniştir, bu bakımdan fiyatları kontrol etmek bir kesimin elinde değildir. Devlet otoritesinin, çiftçi, aracı, pazarcı, esnaf, süpermarket, tüketici vb. gıda piyasalarından etkilenen her kesimin menfaatini gözeterek sürdürülebilir gıda politikalarının oluşturulması için meslek örgütleri, odalar, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarının görüşünü alarak, etkin bir bilgi ağıyla piyasada oluşabilecek açıkları sezmesi ve önlemler alması gerekmektedir.

İnsan nüfusu artarken, kişiler arasındaki gelir eşitsizliği de artmaktadır. Gelir dağılımındaki bu adaletsiz durum zengin ile fakir arasındaki yaşam standındaki eşitsizliği arttırmıştır. Bazı kesimler için gıdaya erişim daha güç olmaktadır. Türkiye’nin satın alma gücü incelendiğinde fark edilen düşüşün en çok düşük gelire sahip kesimi etkilediği görülmektedir. Gıda harcamaları özelinde, düşük gelirli kesimin gıda fiyatlarından en çok etkilendiği, satın almakta zorluk çektiği, bunun gıda paylaşımında adaletsizliğe yol açtığı görülmektedir. Gıdaya her kesimin ulaşabilmesinin sağlanması gıda fiyatlarının düşürülmesi için etkili çalışmalar yapılmalıdır. Adil bir gıda paylaşımının sağlanabilmesi için uzun vadede ise gelir dağılımının düzeltilebilmesi, ekonomik yapı ve işleyişin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Gelecekte gıda hakkı ve gıda güvencesi konuları daha çok gündeme gelecek ve bu hakların temin edilmesi gerekecektir.

Tarım ve gıda ürünlerinin fiyatlarının yüksek olması en çok tüketiciyi etkilemekte gibi görünse bile, aslında gıda sektöründe iş yapmak isteyen hiç kimseye bir fayda sağlamamaktadır. Bir yandan, gıda israfının en büyüğü çiftçinin ürününün düşük fiyat nedeniyle tarlada bırakılması ve mağdur edilmesi yaşanırken, bir yandan tüketicinin pahalı ürün tüketmesi tezat oluşturmaktadır. Türkiye’de gıda güvencesi sorunu öncelikli olarak bir tarımsal üretim sorunu olarak görülmeli, tarım sektörünü destekleyen ve düzenleyen kalıcı bir çözüm için başarılı bir üretim planlaması kurmalı, tarıma hak ettiği bütçeyi ayırmalıdır. Çiftçinin maliyetlerini düşürmek, üretime teşvik etmek ve üretimin devamlılığını

sağlamak, işleme ve depolama yatırım teşviklerini yerinde kullanırmak, piyasaları etkin izlemek ve muhasebesini tutmak, piyasaya etkin müdahale yapmak vb. çok sayıda sorumlulukları bulunmaktadır. Üreticilerin devlet politikalarına güven duyması, başarılı üretim standartlarında üretmesi, örgütlenmesi gerekmektedir. Aracıların da katlanmak zorunda oldukları maliyetler hesap edilmeli ve düşürülmelidir. Tüketicilerin ise, bilinci arttırılmalıdır. Gıda zinciri içerisindeki herkesin memnun olduğu sürdürülebilir bir sistem oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- Aydemir, C. ve Pıçak, M. (2008). Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi. Yıl: 2008. Sayı:10.ss. 129-147.
- Aydın, A. ve Güner, A. (2020). Covid-19 Salgınının Tarım Sektörü ve Gıda Güvenliği Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Araştırma Makalesi. Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi. Yıl: 2020. C:3. S:2. ss. 155-171.
- Bayrak, A. ve İlbeği, I. (1997). Gıda Güvenliğine Bir Bakış. Standart Dergisi. Cilt: 3(36). Ss. 423-426.
- Bilgin, C. (2018).Uluslararası Ticarete Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliği Sorunu: Türkiye için Zaman Serisi Analizi. Academic Review of Humanities and Social Science. Vol:1. Issue:1. Year: 2018. pp. 17-30.
- CIA (2018). Central Intelligence Agency. The World Factbook 2017. Erişim adresi: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- Doğan, A. (2009). Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 9(17). 365-392.
- Donat, İ. (Mülakat Yapan) ve Ağbal, N. (Mülakat Yapılan) (2019). Erişim adresi: <https://www.bloomberght.com/2020-yili-tarim-destekleme-miktari-aciklandi-2235702> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- Dölekoğlu, C. Ö. (2017). Gıda Kayıpları, İsraf ve Toplumsal Çabalar. Tarım Ekonomisi Dergisi. Cilt:23 Sayı:2 ss:179-186. ISSN 1303-0183.
- Erbaş, H. (2017). Tarım-Gıda Etiği/Politikası ve Geleceğimiz: Ekonomi-Politik ve Ötesi Sosyolojik Bir Çerçeve. Türkiye Biyoetik Dergisi. 2017 Vol. 4. No. 1. ss. 14-28.
- EUROSTAT (2021a). Avrupa Birliği Ülkeler İstatistiği Ana Sayfası. Erişim adresi: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- EUROSTAT (2021b). AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gini Katsayısı 2019. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di12/default/table?lang=en Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. (2020). The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming food systems for affordable healthy diets. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/ca9692en>
- Gaytancıoğlu, O. (2009). Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası. İstanbul Ticaret Odası Yayınları. Sektörel Yayınlar. Yayın No: 2009-14. S 88-89.
- Gedik, D. S. (2019). Kırsal Kalkınmada Genç Çiftçi Projesi: Tekirdağ İli Örneği. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi (2014). Genelge. Resmî Gazete. Sayı: 29200. 9 Aralık 2014 Salı. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141209-9.htm> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- Gülçubuk, B. (2020). COVID-19 Sonrasında Tarım Politikalarının Geleceği, Friedrich Ebert Stiftung.
- Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2017). T. C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Dairesi Başkanlığı. Erişim adresi:

- <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/beslenme/yeterli-ve-dengeli-beslenme-nedir.html> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- IMF (2021). IMF Yayınlar Ana Sayfası. Erişim adresi: <https://www.imf.org/en/Publications> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- İnan, İ. H. (2001). Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. 5.Baskı.
- Karahan, H. (2017). Bir Büyüme Muhasebesi: Türkiye’de Kişi Başına Gelir Gelişiminin Emek Dinamikler. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar. 2017. Cilt: 54 Sayı: 625.
- Kıymaz, T. ve Şahinöz, A. (2010). Dünya ve Türkiye -Gıda Güvencesi Durumu. Ekonomik Yaklaşım. Cilt: 21. Sayı: 76. ss. 1-30.
- Köse, M. Ş. (1983). Türkiye’de Uygulanan Destekleme Politikalarının Amaç ve Hedefleri Açısından Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Küsek, G. (2014). Arazi Toplulaştırmasının Arazi Parçalılığı ve İşletme Ölçeğine Etkileri: Konya-Ereğli-Kuskuncuk Köyü Örneği. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 2014. 29 (2). ss. 15 – 28.
- OECD (2020). COVID 19 and the Food and Agriculture Sector: Issues and Policy Responses, Tackling Coronavirus (COVID-19) Contributing to a Global Effort. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Rehber, E. (2012). Dünya Gıda ve Açlık Sorunu. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. 5-7 Eylül 2012. Konya.
- Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun (2010). 26 Mart 2010 Cuma. Resmî Gazete. Sayı: 27533. Kanun No. 5957. Kabul Tarihi: 11.03.2010. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5957.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- SGB (2021). Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Payı. T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Veriler/GSYH.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- Tarım Kanunu (2006). Resmi Gazete. Kanun No:5488. Kabul Tarihi: 18.04.2006. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5488.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TCMB (2021). T. C. Merkez Bankası. Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi. Erişim adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+ve+Enflasyon/Gida> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TKDK (2021). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu. Destekleme İstatistikleri. Erişim adresi: <https://www.tkd.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TOB (2020). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. Tarımsal Desteklemeler 2020. Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TÜİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu. Hanehalkı Tüketim Harcaması, 2019. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Household-Consumption-Expenditures-2019-33593> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TÜİK (2021a). Türkiye İstatistik Kurumu. Tarım İstatistikleri; Tarım ve Orman Alanları. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Tarim-111> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TÜİK (2021b). Türkiye İstatistik Kurumu. Üretim Yöntemine göre GSYH hesabında sektörlerin payları, cari fiyatlarla, 2019, 2020. Yıllık Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2020. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yillik-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2020-37184> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TÜİK (2021c). Türkiye İstatistik Kurumu. Satın Alma Gücü Paritesi İstatistikleri. Erişim adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Satinalma-Gucu-Paritesi-\(Gecici-Sonuclar\)-2020-41125](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Satinalma-Gucu-Paritesi-(Gecici-Sonuclar)-2020-41125) Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TÜİK (2021d). Türkiye İstatistik Kurumu. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları İstatistikleri. Erişim adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Satinalma-Gucu-Paritesi-\(Hanehalki-Nihai-Tuketim-Harcamaları\)-2020-41126](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Satinalma-Gucu-Paritesi-(Hanehalki-Nihai-Tuketim-Harcamaları)-2020-41126) Erişim Tarihi: 10.09.2021.

- TÜİK (2021e). Türkiye İstatistik Kurumu. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Income-and-Living-Conditions-Survey-2020-37404>
Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- TÜSİAD (2020). Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği. Tarım ve Gıda 2020. Sürdürülebilir Büyüme Bağlamında Tarım ve Gıda Sektörünün Analizi. ISBN: 978-605-165-045-6.
- Ünsal, A. (2019). Beslenmenin Önemi ve Temel Besin Öğeleri. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Fakültesi Sağlık Bilimleri Dergisi. Cilt: 2. Sayı:2. Tarih: 2019.
- Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu (2010). Resmi Gazete. Kanun No: 5996. Sayı: 27610. Kabul Tarihi: 11.06.2010. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5996.pdf> Erişim Tarihi: 10.09.2021.
- Yalçın, G. E., Yazıcı, E. ve Öcal Kara, F. (2016). Gıda Güvencesini Tehdit Eden Etmenler ve Çözüm Önerileri. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi. Cilt:5 Özel Sayı. ss. 130-134. DOI: 10.17100/nevbittek.210977
- Yolsal ve Yorulmaz (2019). Gini Katsayısı ile Türkiye'deki Üniversitelerin Araştırma Çıktıları Arasındaki Farkın Değerlendirilmesi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt/Vol.:19 - Sayı/No:3. ss. 59-82.
- WORLD BANK (2021). GDP Per capita, PPP (Current International Dolar). International Comparison Program, World Bank | World Development Indicators database, World Bank | Eurostat-OECD PPP Programme. Erişim adresi: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?year_high_desc=true Erişim Tarihi: 05.09.2021.